

Urnehaver.

Ligbrændingens Genindførelse kort før Aarhundredskiftet betød herhjemme en begyndende Revolutionering i mange af de Forhold, der knytter sig til Kirkegaarde og Begravelsespladser, og idet den var ganske traditionsløs, om end naturligvis ikke uden Rod i Fortiden, maatte man i det store og hele begynde paa bar Bund. Dertil kom, at Tilhængerne af Ligbrændingssagen var interesseret i at øve en vis Propaganda for deres Idé, og disse forskellige samstødende Forhold gjorde, at man til at begynde med valgte den særlige Form for Bisættelsen, som er praktiseret i Columbariet.

Columbariet er (lige saa lidt som Ligbrændingen i det hele taget) ikke uden Rod i Fortiden; men det betød ikke mindst her i Norden, at et fuldkommen nyt Motiv kom ind i den moderne Begravelsesplads*). Dette at man i Stedet for at bringe de jordiske Rester tilbage til Moder Jord satte dem op paa en Hylde, hvor en Urne gemte, hvad der var tilbage, det var noget nyt, noget opsigtsvækkende – for nogle var det tiltalende at have et synligt Minde saa nærværende, for andre laa der noget utiltalende i en slig Opstilling. En Art Propaganda laa der naturligvis i det Forhold, omend vel nok ikke den allerbedste, og i hvert Fald ikke den, der til en Begyndelse hverken ved sine Omkostninger eller sit Væsen kunde vinde det store Publikum. Noget lignende gjaldt den Modifikation, som Columbariet fik i Urnemuren, hvor ganske vist Urnen ikke paatrængte sig Synet, men hvor dog Følelsen af *Opstilling* var herskende*). Selv om begge Dele da er bleven brugt herhjemme (paa Bispebjerg), og selv om ogsaa Columbariet paa Bispebjerg har faaet en bygningsmæssig naturlig Fortsættelse og for-

*) Se nærmere herom: „Vore Kirkegaarde“ 1928, S. 31 ff.

modentlig økonomisk set vil kunne bære endnu et Par Fløje, saa Komplekset bliver afsluttet, er Ideen deri dog ikke saadan, at den berettiger til, at man bør lægge Hovedvægten paa denne Bisættelsesform. Og dette er foraarsaget af to meget vigtige Forhold: 1) Økonomien og 2) den menneskelige Psyke.

Hvad den første angaar, da er denne andetsteds behandlet*), og der skal ikke her ofres mange Bemærkninger paa denne Side af Sagen. Det skal blot erindres, at saavel set fra Efterlevende som fra det Offentlige er Ligbrændingens Økonomi næppe synderligt begunstiget af, at der opføres relativt kostbare Bygningskomplekser til at rumme de minimale Kvantiteter af Aske, som Krematoriet lader tilbage; men at tværtimod den ringe Plads, Asken indtager, og den ringe Dybde, den behøver at blive nedbragt i Jorden med, og som gør en meget fordelagtig Udnyttelse af Kirkegaardsarealet mulig, uvilkaarlig peger hen paa, at det er i Jorden og ikke over Jorden, at Asken bør anbringes – saa meget mere som, at naar Perioden for en Opstilling i Columbariet er udløben, bringes Asken dog alligevel tilbage til Jordens Moderskød.

Hvad det andet Punkt angaar, da ligger der utvivlsomt dybt inde i Nordboens Menneskesind noget „jordbundet“. Selv om vi ser bort fra det religiøse Motiv, som dog maaske i dette Spørgsmaal hyldes af en langt større Part af Menneskene, end vi egentlig gør os klart, og selv om ogsaa Ritualets „Af Jord er Du kommen, og til Jord skal Du blive“ er et Billede, der med ligesaa fuld Berettigelse kan bruges om dem, der bliver til Aske i Ovn, som om dem, der bæres til Jorden, og hvis Fortsættelse „Af Jorden skal Du igen opstaa“ naturligvis ikke er umuliggjort af den ændrede Begravelseteknik – saa er der dog andet og mere end dette i Menneskesindet. Det er ikke her Stedet at gaa videre i denne Tankegang og belyse den til den in-

*) „Vore Kirkegaarde“ 1928, S. 44 ff.

derste Kerne; men i hvert Fald i det nordlige Europa og ikke mindst i Tyskland og Danmark-Sverige nærer den store Almenhed det inderligste Ønske om, at de Dødes Hvilested maa blive til en Have, hvor de Efterlevende med kærlige Hænder kan dyrke Jorden, fremelske smukke Mindeblomster, nedlægge Taknemmelighedskranse og bringe et Offer for, hvad man maatte have forsømt, imens det var Tid. For mangen Byboer er netop den lille Gravsteds-Have paa Kirkegaarden den eneste Plet, hvor de har Lejlighed til at dyrke nogle Blomster, og her føler de sig utvivlsomt paa Odelsgrund. Af disse to Hovedaarsager maa Begravelse af Asken synes det naturligste – ogsaa fordi denne Bisættelsesform trods alle Indskrænkninger dog byder paa større Muligheder for personlig Frihed i Gravkultus, i Opstilling af Mindesmærker, i gartnerisk Udsmykning af Gravstedet o. s. v., end det nogensinde vil være muligt at fremskaffe i Columbariet. Der er derfor næppe Tvivl om, at Fremtiden ikke ligger i Urnehallen, Urnemuren eller lignende Steder. Fremtiden ligger i Jorden. Men ligesaavel som der stedse vil være Brug for Plads over Jorden, særligt til kostbare Bisættelser i kunstnerisk udførte private eller offentlige Columbarier, saaledes maa der, for at Urnebegravelsen skal kunne være tilfredsstillende, skabes en afklaret kunstnerisk Form for Urnebegravelsen. Det lille Urnegravsted har opstillet sit Problem – der er mange Kunstnere i Gang med at løse Opgaven, og adskillige Forsøg peger i en rigtig Retning, særligt for Tysklands Vedkommende.

For Urnens Anbringelse i Kirkegaardsjorden vil der være to Muligheder: 1) En Anbringelse imellem og sammen med egentlige Begravelser og 2) en særskilt Anbringelse af Urnerne. For det første Punkts Vedkommende vil det snart kunne indses, at saavel økonomisk som kunstnerisk betragtet vil en vilkaarlig Blanding af store Familiegravsteder og miniature Urnebegravelser være højst uheldig. Under den første Mulighed tænkes der da ej heller saa meget paa dette, men derimod, at Urner maatte

Urnegravsteder, Bispebjerg, København.

blive nedsat i ældre Familiegrave, og noget saadant vil der ret ofte kunne være Tale om, nemlig hvor enkelte Medlemmer af en Familie kunde blive brændt, mens Hovedparten ikke ønsker dette. Selv dette betyder dog en vis forbedret Økonomi saavel for den Enkelte som for det Offentlige, idet der ikke paany skal udlægges større Plads, og Urnen behøver ikke at nedgraves i den store Dybde, som fordres for Kister; Gravfreden forstyrres ikke for dem, der allerede hviler der, og der er Mulighed for en langt større Pladsudnyttelse. Denne Art Urnebegravelse er dog at betragte som en Undtagelsesforanstaltning.

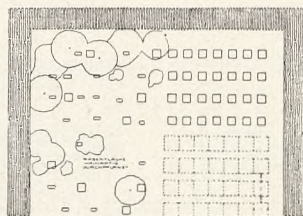
Urnebegravelsen som selvstændigt Element i Kirkegaarden maa uvilkaarligt blive det økonomisk og kunstnerisk set mest tilfredsstillende, og den vil rigtigt udført uden Tvivl ogsaa kunne blive en Publikumssag. Men det er givet, at det lille Areal, en enkelt Urne optager, og den praktiske Mulighed der er for, at Urnegravene kan anbringes tæt paa hinanden (Urnebegravelser fordrer bl. a. ikke, at der er udlagt Gange i samme Bredde, som naar der skal kunne bæres Kister), gør det til en Nødvendighed, at der findes en særlig Form for Urnegravens synlige Del. Det er ganske lige til, at den Jordhøj, som naturligt skabes ved, at man lader den for Kistepladsens Skyld opgravede Jord blive tilbage paa Stedet, og som paa en almindelig Grav kan virke smukt, vil være af en ganske anden Virkning, naar den opkastede Jordmasse og det Areal, som Graven indtager, er saa minimalt, som der her er Tale om. Den almindelige Form for Gravstedsanlæg vil derfor kun meget daarligt kunne forenes med Urnebegravelserne – og paa de Steder, hvor den er gennemført saa nogenlunde uforandret, bortset fra Størrelsesforholdene, er det da ej heller noget synderlig heldigt Billede, der er skabt. Det er den formindskede Afkopiering af de større Gravsteders Anlæg, Monumenter etc., der giver den uheldige Virkning sammen med den alt for stærke Detaillering og Opdeling af Arealet, hvor en personlig Smag har faaet alt for frit et Spillerum.

Som i Almindelighed i Samfundet, hvor dette bliver tættere og tættere, og hvor den Enkelte derfor tvinges til en mere og mere social Indstilling, maa der paa Kirkegaarden i Almindelighed og i Urnehaven i Særdeleshed anlægges et socialt, eller om man vil et kollektivt Synspunkt. Den enkelte Urnegrav maa ikke opfattes som en Helhed, der ikke skylder det størst mulige Hensyn til sin Nabo til begge Sider. Tværtimod er det hele Afdelingen, Urne-Begravelsespladsen, der maa betragtes som en Helhed, og det enkelte Gravsted maa nødvendigvis ganske underordne sig denne, om der skal kunne opnaas et kunstnerisk tilfredsstillende Resultat. Og hvad hjalp det vel den Enkelte, om han maaske opnaaede at faa sit lille private Gravsted udsmykket saa smukt, som han nu syntes det, naar Naboerne paa begge Sider gjorde alt, hvad de kunde, for at overgaa ham og tilsløre dette – saaledes at det hele Kvarter, som ifølge sin Funktion ikke vil kunne blive uoverskueligt, men tværtimod vil være ret ringe, kom til at virke som en planløs Opstilling af Monumenter, der ikke kunde faa Plads for hinanden, og foran hvilke der voksede Roser, Begonier, Bregner, Cypresser og Ligustrum i vildeste Krig om en Plads i Solen. At der maa endog kraftig Regulering til for at faa en Urnekirkegaard eller Urnehave til at virke smuk, er et forlængst fastslaaet Faktum, det er blot Spørgsmaalet om Midlerne til at skabe det skønne, der spørges om.

Selv med Faren for at blive beskyldt for Brutalitet eller Mangel paa Forstaaelse af de sørgende Menneskers Krav maa Forfatteren slaa fast som en Regel, at ved Ind-

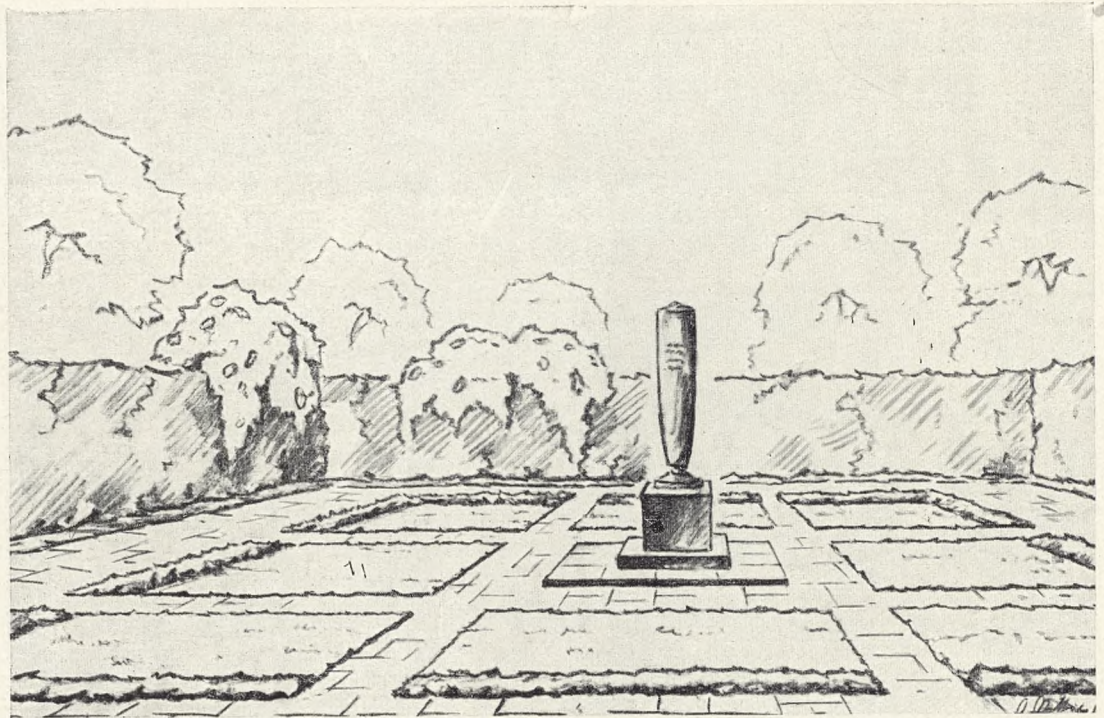
Urne-Liniegrave med Gravsten af bestemte, fastsatte Typer.

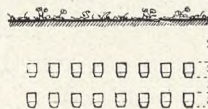
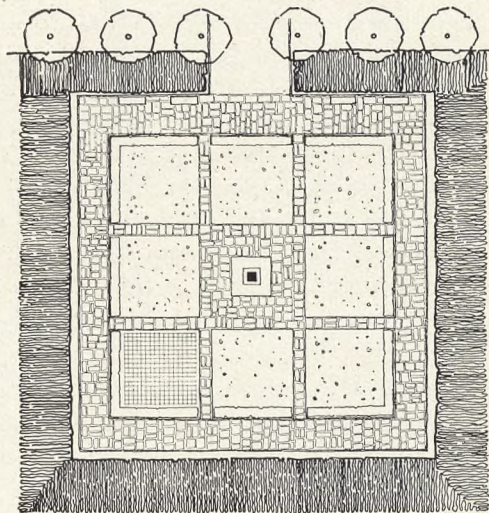
Planskema 1:500 til Perspektivtegningen.
Kube, Hannover.

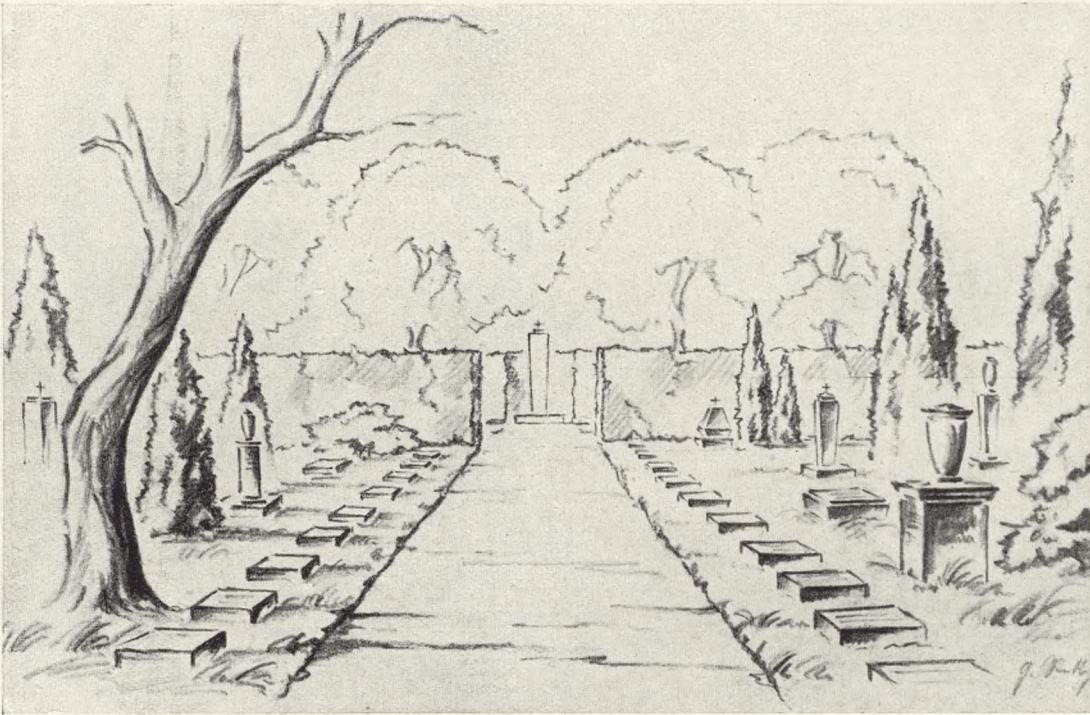
rettelsen af Urnehaver maa man uden Tvivl paa sine Steder i nogen Grad forlade den Tradition for Gravstedsudsmykning, som man ellers med afgjort Held har oparbejdet paa Kirkegaardenes almindelige Afdelinger. Ikke saaledes at forstaa, at man ikke skal kunne indrette en Urneafdeling med ligesaa store Grave, ligesaa smukke Blomsteranlæg og ligesaa store Monumenter som paa den øvrige Kirkegaard. Det kan meget vel lade sig gøre; men det er ikke den logiske Konsekvens af Urnebegravelsen, og det er frem for alt ikke den økonomiske Konsekvens deraf.

Stiller man sig som Opgave at indrette Urnehaven saa smukt og saa økonomisk som muligt, da maa det Synspunkt anlægges, at den mindst mulige Jord optages, og det hele anlægges om ikke paa een Gang, saa dog alligevel kollektivt. Praktisk taget vil det sige, at Urnegrave maa indrettes i Størrelser fra $\frac{1}{2}$ m² og opefter. Erfaringen vil lære, at om man vilde lave Gravsteder med Plads til 1 eller flere Urner, da vilde man ved at indskyde flere 1-Urnes Gravsteder imellem de større opnaa en betydelig økonomisk Vinding, og Pladsen vilde kunne udnyttes i en meget høj Grad. Thi de Grave, der kun rummer 1 Urne, og hvori oftest en Ukendt, en Familieløs eller et

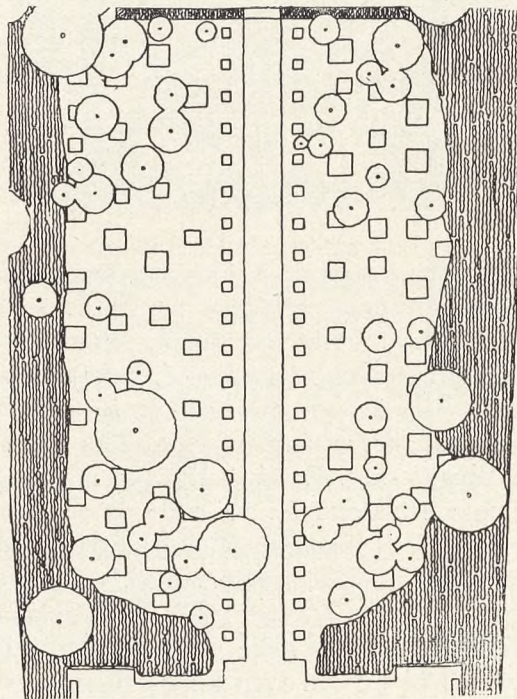

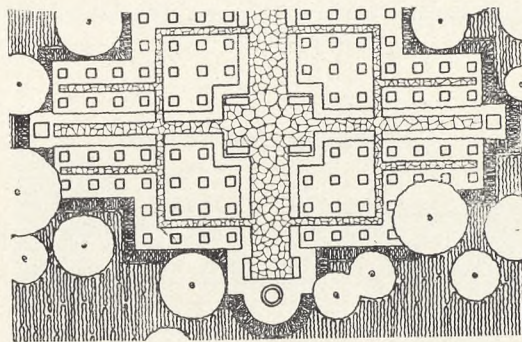
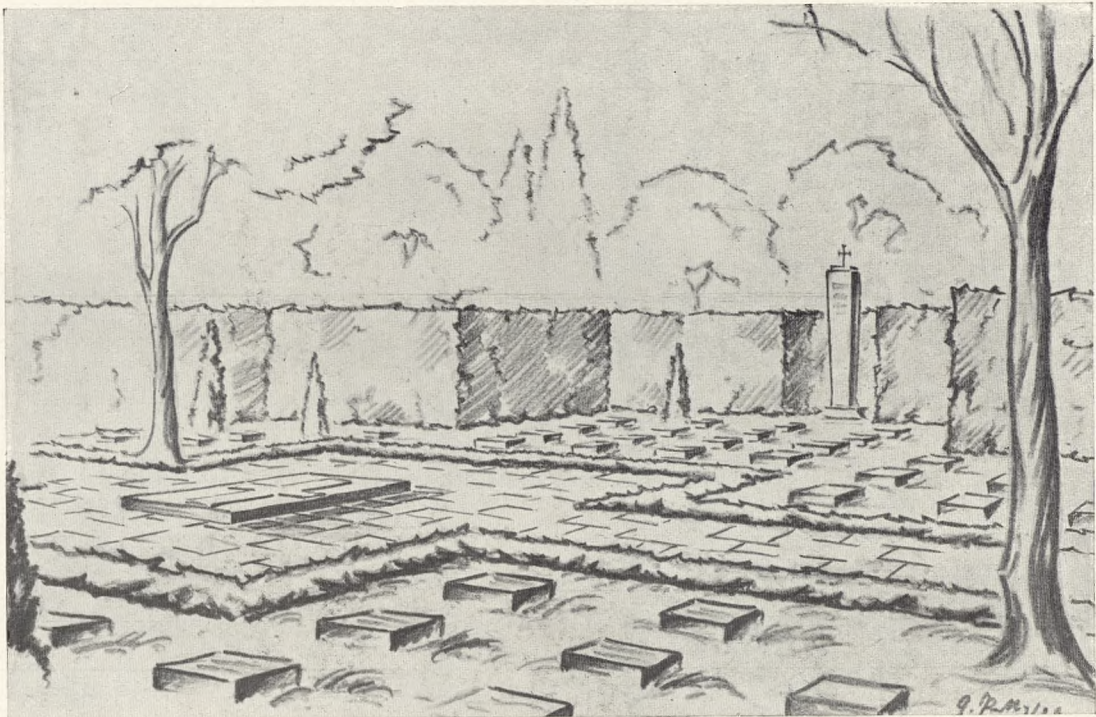
Gravrum for de ukendtes eller hjemløses Urner. Kube, Hannover (1:500).
 Fællesmonumentet tænkes rejst af Kirkegaardsbestyrelsen.

Urnegrave paa gammelt nedlagt Liniegrav-Kvarter. Engesohde Kirkegaard, Hannover.
Kube (Plan 1:500).

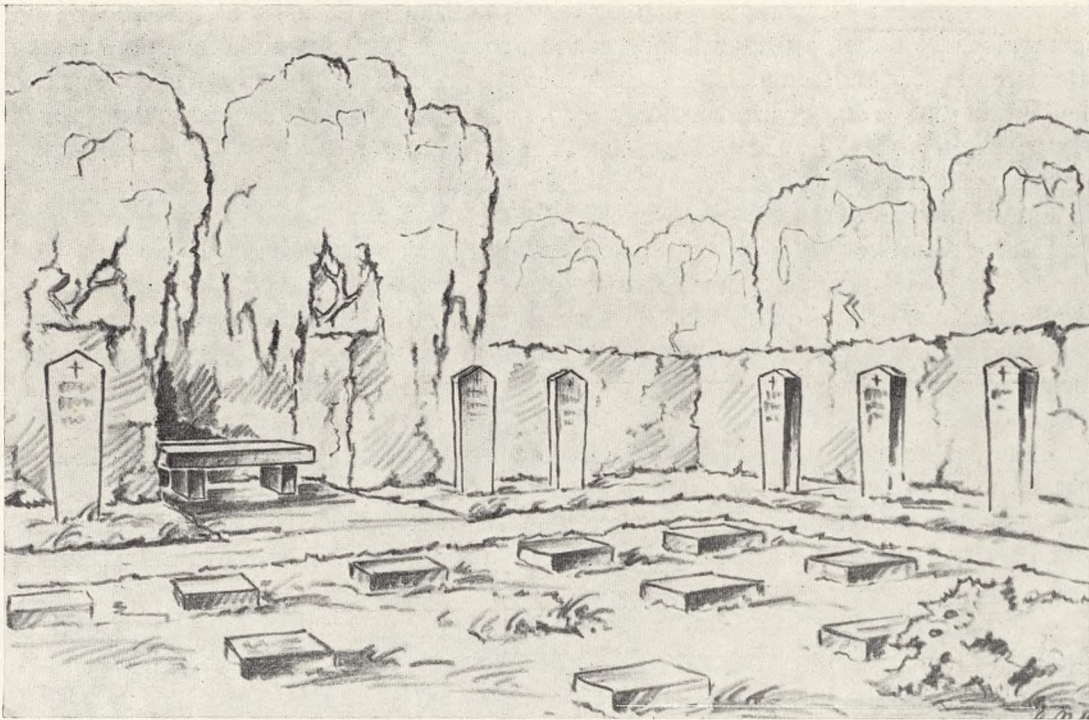

„Plattenhof“, Engesohde
Kirkegaard, Hannover.
(Kube).

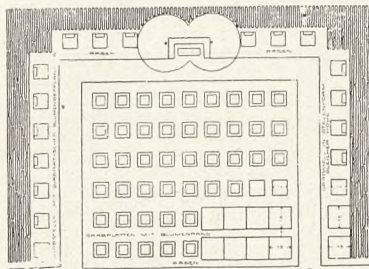
Planen er Fortsættelse af
Planen Pag. 87.

Barn kom til at hvile, vilde snart staa uden Pleje, og der vilde da mellem de større Grave opstaa Jordstykker, som kunde udlægges paa bestemt ensartet Maade, f. Eks. med Grus eller (langt bedre) med Græs. En saadan planmæssig Blanding af Gravstedskategorier vilde som Enderesultat give en stor Flade med et Flertal af velholdte Grave, hvortil der var god Adgang, og som hver for sig kunde præsentere sig godt. Kvarteret kunde beplantes med Træer, saa det blev til en Lund, eller det kunde, som det er antydnet, udlægges med Græs. I begge Tilfælde maatte naturligvis dets Bund være under Kultur (hyppig Græsklipning), det vilde da snart give et forskønt Billede af et Kirkegaardskvarter, som vi meget vel er fortrolige med: det gamle forsømte Kvarter med hjemfaldne Grave. Billedet maatte dog uvilkaarligt virke opløftende i lige saa høj Grad, som det forsømte Kvarter virker nedtrykkende, og den Orden og Ro, som der maatte være, maatte kunne blive af stor Virkning. Omstaaende Perspektiv fra en tysk Kirkegaard vil bedre end Ord kunne illustrere denne Tanke. En For-

Urne-Familiegravsteder.
Gravsteder med Blom-
sterkant.

Planskema 1:500. Kube,
Hannover.

udsætning for Gennemførelsen er naturligvis, at der kan dispenseres fra de i den kongelige Anordning af 10. December 1926 fastsatte Bestemmelser, at der skal føre en Gang ind til hvert Gravsted. Et Forsøg i denne Retning (Fællesgraven) er allerede gjort paa Bispebjerg.

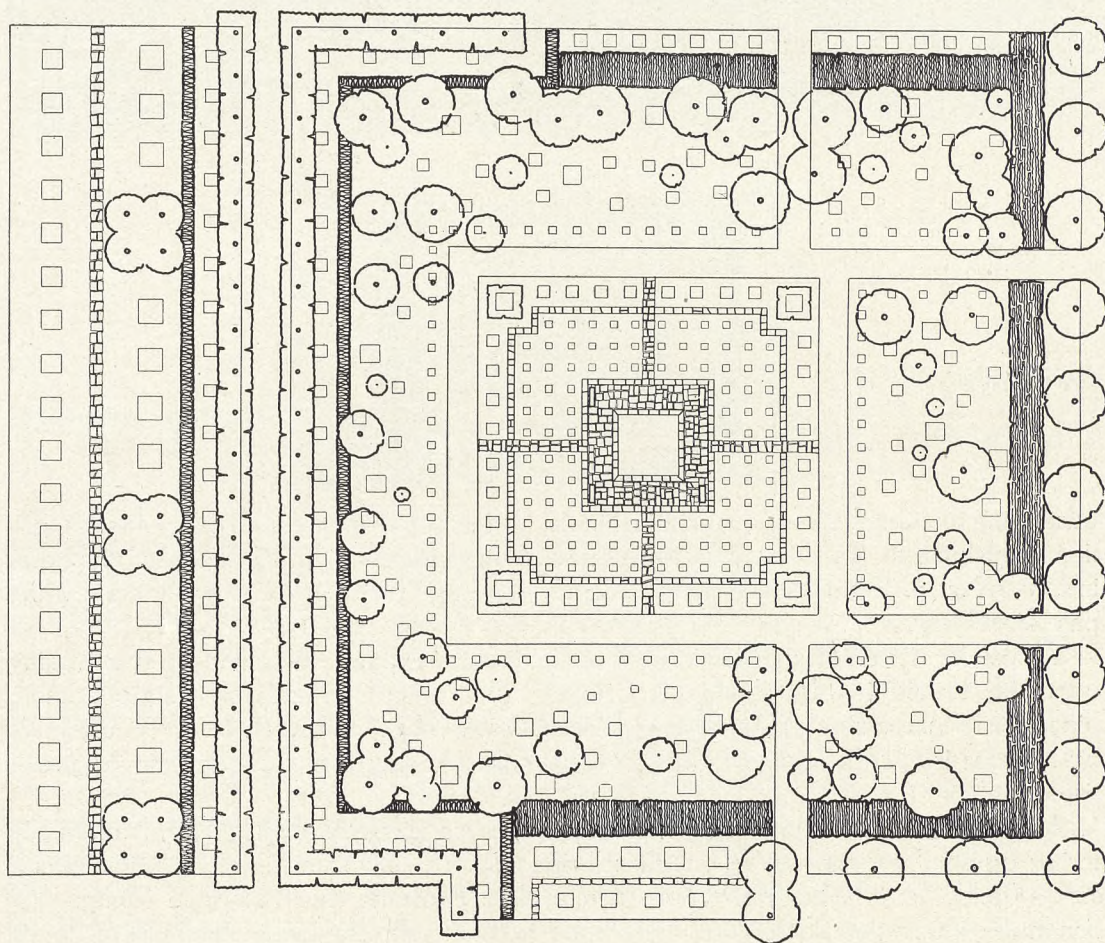
Mens der i det foran skitserede Forslag maatte kunne tolereres en relativ stor personlig Frihed i Udsmykning af Gravene, idet disse efterhaanden maatte komme hinanden paa ret stor Afstand, maa det modsatte blive Tilfældet, hvor en organisk og systematisk Udlægning af Urnegrave af ensartet Karakter og Størrelse er praktiseret.

I en saadan Anordning maa der forudsættes en ensartet Anlæggelse, Monumentering og Beplantning, og de enkeltes Frihed maatte blive næsten lige saa minimal, som Tilfældet er i Columbariet, hvor den private Pyntning kun har ringe Mulighed*). Saadanne Forslag er skitserede i flere af de hosstaaende Planer og Perspektiver, hvor

*) Se bl. a. Billedet i „Havekunst“ 1925, S. 135.

det ses, hvorledes Flisegangene danner den praktiske og konstruktive Inddeling og Samhørighed i Feltet, og hvor Urnegravene i regelmæssig Opmarkeren indgaar som integrerende Bestanddele af Helheden. Imellem Gangene maa forudsættes en ensartet Beplantning af Efeu, Vinca, Saxifraga o. l. lave Planter eller af Sommerblomster i Massevirkning og af ensartet Præg – enten een Sort over det hele eller – om muligt – en bestemt Sort slyngende sig som en à la greque Bort fra Grav til Grav, ladende en lille Mulighed aaben for Anbringelse af ikke alt for disharmoniserende Vækster i de tilbageværende Felter. Og indenfor Bevoksningen maatte der over Graven være en Urnetavle, hvis Størrelse maatte være fuldkommen ens, men ved hvis Udsmykning der iøvrigt maatte kunne tillades en vis Frihed. Paa en holdbar stedsevarende Beplantning maatte der kunne tillades en Henlæggelse af Kranse og ligesaa paa Tavlen. Men der maatte fastsættes detaillerede og meget bestemte Regler om, hvad der *ikke* maatte plantes paa Graven.

Et andet Forsøg har Forfatteren gjort før Fremkomsten af de tyske ved Indretning af en cirkulær Urnehave i et System med radiært tilknyttede Sideafdelinger. Princippet er her det samme – dog kan her hele Gravfeltet ikke overses paa een Gang som i de tyske; men de enkelte Gravlinjer er adskilt med højere Bevoksningsbælter,

Urne-Familiegravsteder. 1:500.

og Beplantningshøjden vil være: 1) lave Sammenplantninger af ensartet Karakter foran og mellem Gravtavlerne, 2) højere Beplantning (f. Eks. Roser) umiddelbart bag Tavlerne og i Fortsættelse helt rundt, samt 3) højere Hække med Overstandere af Allétræer o. l. Den rumlige Virkning vil maaske her være ringere, men Følelsen af at være mere ene med sit Minde til Gengæld større end i de tyske Forslag, hvor alle Gravene ses under eet i samme Kvarter. Iøvrigt er det Forfatteren bekendt, at ogsaa andre danske Kirkegaardsanlæggere arbejder med Urnehaver efter lignende Principper.

Det særlige Spørgsmaal om en tvungen Gennemførelse af fuldkommen ensartet Beplantning og Monumentering maa i et udisciplineret Folk som vort naturligvis volde nogen Vanskelighed. Det er dog næppe værd at overvurdere disse Vanskeligheder og at slaa af paa de kunstneriske Krav af Angst for Gennemførligheden. Der er adskillige Steder herhjemme (og ude) vist, at det meget vel lader sig gøre, og vi har nærliggende Forbilleder saavel for ensartet Beplantning som Monumentering. For at tage nogle Eksempler fra vort Naboland Sverige først maa der henvises til Kirkegaarden ved Malmø og Stockholm (henholdsvis Østra Begravningsplads og Enskedekyrkogaard), hvor der er gennemført saavel ensartet Beplantning som Monumentering*), i hvert Fald paa visse Afdelinger. Og som Protest imod en formodet Indvendning om, at disse Eksempler ikke kan gælde for Danmark, kan henvises til saa klassiske Tilfælde som Herrnhuternes Kirkegaard i Christiansfeld**), hvor man i ca. 150 Aar har brugt at lægge ensartede Tavler af ganske bestemt Størrelse og Udsmykning paa alle Gravene – til Jødekirkegaarden i Aalborg**), hvor saavel Monumenter som Beplantning (Vedbend) er ganske ensartet, samt endelig til den paa Vestre Kirkegaards nye Afdeling ved Nordre Kapel*) i den seneste Tid gennemførte Disciplinering af begge disse Elementer med et for Helhedsvirkningen saavel som for den Enkeltes Vedkommende meget heldigt Resultat. Endelig kan henvises til, at paa mange Kirkegaardes Familiegravsteder er der ganske privat og rent instinktmæssigt gennemført netop dette, at den enkelte Grav indgaar som en Helhed i Gravstedsanlægget og ved en ensartet Monumentering og Beplantning giver et roligt og harmonisk Billede. Ikke mindst vore Landsbykirkegaarde bærer Vidne om, at dette er Tilfældet, og det skønnes, at det tidligere i endnu højere Grad har været Tilfældet end nu, saa Kirkegaardene fordem har været nær det Billede, som nu ønskes fremkaldt for Urnekirkegaarden.

Skulde der imidlertid vise sig Vanskeligheder hos en Enkelt overfor visse Bestemmelser, og er det umuligt ved nærmere Forhandling herom at opnaa nogen Ændring, da faar man slaa sig til Taals dermed, at det sandsynligvis kun er et forbigaaende Symptom, og at Vedkommende, naar det engang bliver ham klart, at et Særstandpunkt med Særudsmykning etc. er uskønt, ikke mindst for hans eget Vedkommende – eller naar Sorgen maaske er afløst af en dump Resigneren for maaske til sidst at være gaaet over i et dunkelt Minde eller at glide endnu længere bort i Underbevidstheden – da vil der sikkert være Mulighed for at faa fremkaldt det ønskede Resultat, og Urnehaven vil da sikkert blive befriet for en disharmonisk klingende Streng.

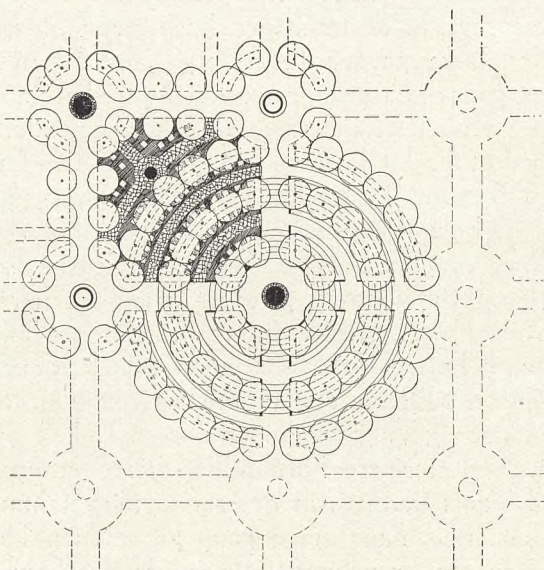
En vis Magt eller Mulighed til at gennemføre en Ensartethed fra Begyndelsen af ligger det i Kirkegaardsledelsen at udnytte i det Faktum, at man ikke straks (som ved Begravelser) behøver at grave i Jorden, og at Familien kan faa Tid til at tænke sig om, inden Asken bæres til sit endelige Hvilested. Enhver Kirkegaardsleder vil

*) Se „Havekunst“ 1926, S. 97 ff.

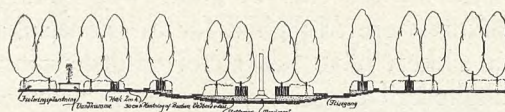
**) Se „Havekunst“ 1923, S. 1 og 6.

kende den Bekymring, der kommer til Orde hos Familier, fordi de i Sorgens øjeblikkelige Depression, hvor alt skulde ordnes i Hast, og hvor Tanken ikke var helt rolig og klar, har disponeret galt og siden hen ønsker at gøre Ting om, som ikke kan gøres. Det kan være et Gravsted, der er købt for lille, eller det kan være, at man hellere vilde have den Afdøde begravet paa et helt andet Sted – om man blot havde haft Tid til at tænke sig om. Ligbrændingen aabner den Mulighed – hvis Krematorie- eller Kirkegaardsledelserne sørger for, at det bliver Familierne muligt foreløbigt og uden Forbindende at anbringe Asken paa et passende Sted, og det bliver derved Ledelsen muligt at faa belagt et Kvarter paa et belejligt Tidspunkt. Der er da større Mulighed for at faa det indrettet rigtigt, idet man ved en taktisk foregribende Foranstaltning yder noget af Værdi – en eller anden Ordning, som det vil være vanskeligt at erstatte med noget smukkere, og som virker umiddelbart tiltalende for Publikum. Ved at faa det rette Tag i Publikum og ved at omsætte tørre Bogstavers irriterende Paragraffer i en (dog maaske kun) foreløbig Anlæggelse af en blomstrende Urnehave banes Vejen fremad til det rigtige og endelige: den gennemdisciplinerede Urnehave, hvor Mindet lever, hvor Andagten ikke forstyrres, hvor Sindet løftes og Uroen bortvejres ved Blomsternes Farver og Rummets harmoniske Skønhed.

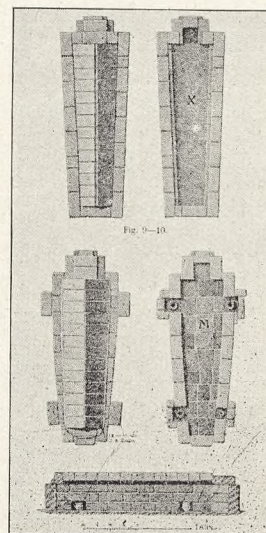
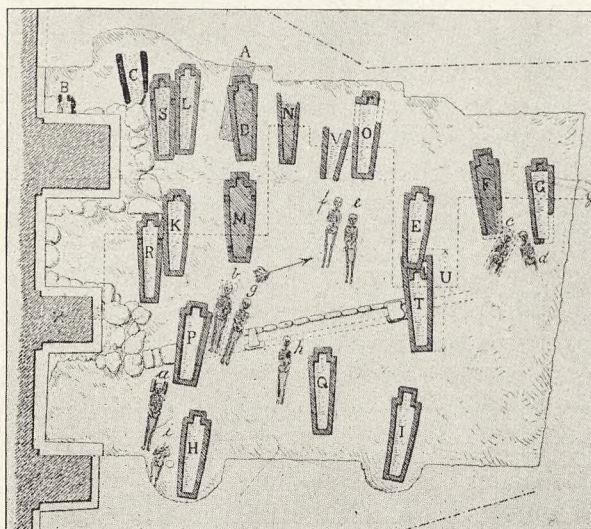
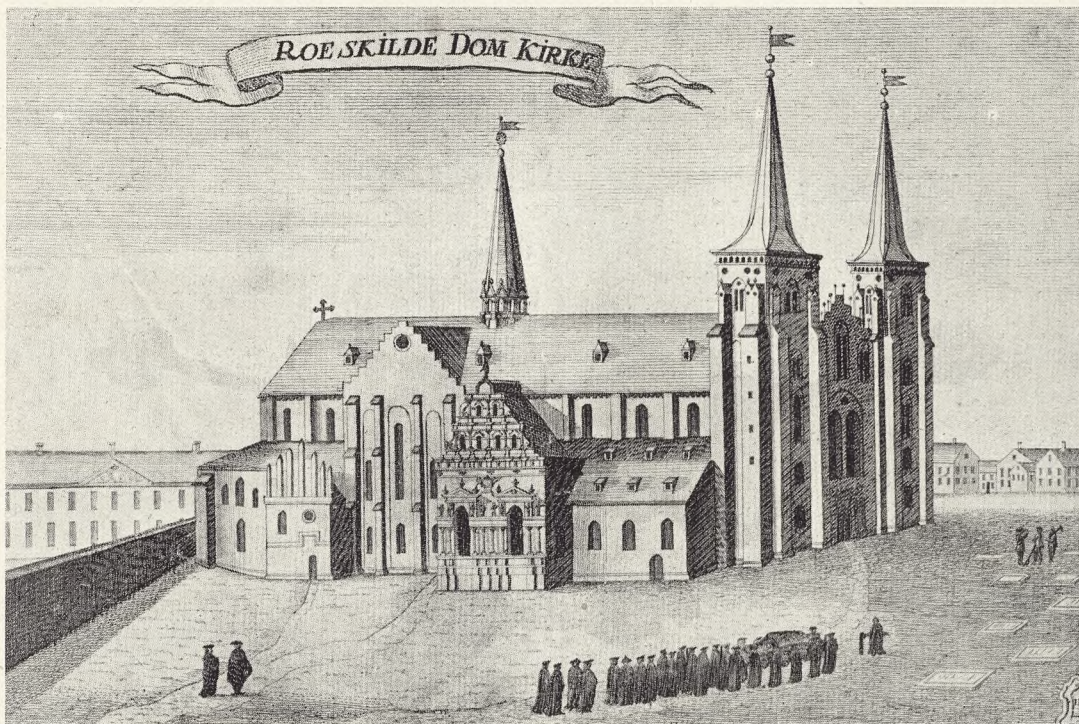
Johannes Tholle:

Skizzeforslag til Urnehave, se S. 90-91.

Illustrationerne S. 82-83 er laant fra „Dansk Ligbrændingsforening“ – de tyske fra „Gartenkunst“, Kube: „Über die Gestaltung von Urnenfriedhöfen“, 1927, med Perspektivtegninger af G. Rettig.

Øverst: Domkirkepladsen i Roskilde ca. 1700 (efter Pontoppidan).
 Nederst til venstre: Kort over Udgravninger; til højre Detailbillede af de murede Kister
 (efter Løffler; se S. 94-95).